

استقلال در سالمندان: یک مطالعه پدیده‌شناسی

علی درویش‌پور کاخکی^{۱*}، دکتر ژیلا عابدسعیدی^۱، دکتر علی دلاور^۲، دکتر منصوره سعیدالذاکرین^۳

۱- گروه داخلی- جراحی، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی ۲- گروه اندازه‌گیری و روانشناسی تربیتی، دانشکده روان‌شناسی و علوم تربیتی، دانشگاه علامه طباطبائی ۳- گروه بهداشت جامعه، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی
* نویسنده مسؤول: تهران، خیابان شریعتی، روبروی حسینیه ارشاد، کوچه هدیه، پلاک ۹، دانشکده پرستاری و مامایی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی، واحد تحصیلات تکمیلی. همراه: ۰۹۱۲۶۲۰۳۹۷۶ تلفن: ۰۲۱-۲۲۲۲۱۵۴۳ نمابر: ۰۲۱-۲۲۲۷۵۲۴۸
پست الکترونیک: darvishpur@yahoo.com, darvishpoor@sbm.ac.ir

دریافت: ۸۸/۵/۲۷ پذیرش: ۸۸/۱۰/۳

چکیده

مقدمه: در عصر حاضر سالمندان سریع‌ترین نرخ رشد را در بین گروه‌های سنی مختلف دارند. در آینده نزدیک بیشترین افزایش جمعیت سالمندان در کشورهای رو به توسعه از قبیل ایران اتفاق خواهد افتاد. از این رو مراقبت از سالمندان با هدف حفظ استقلال در دوران سالمندی مورد توجه قرار می‌گیرد. با توجه به وابستگی مفهوم استقلال به شرایط و بافت شکل‌دهنده آن، مطالعه حاضر با هدف کاوش مفهوم استقلال در سالمندان صورت پذیرفت.

روش کار: پژوهش حاضر، پژوهشی کیفی از نوع پژوهش پدیده‌شناسی هرمنیوتیک بر اساس روش ون مانن می‌باشد. بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند ۱۰ سالمند انتخاب و مورد مصاحبه‌های نیمه‌ساختار یافته قرار گرفتند. مصاحبه‌ها ضبط و پس از دست‌نویس کردن و به دست آوردن درک جامعی از آنها، بر اساس فعالیت‌های پژوهشی ون مانن تجزیه و تحلیل گردیدند.

یافته‌ها: چهار مضمون خود مدیریتی، سربار نبودن، استقلال مالی و زندگی مستقل به دست آمد. مضمون خود مدیریتی دربرگیرنده زیرمضمون‌های احساس هویت مستقل کردن، تصمیم‌گیری و خودرأی بودن و داشتن اختیار بوده است. مضمون سربار نبودن شامل زیرمضمون‌های توانایی خود مراقبتی، انجام عملکرد مستقل و احساس مفید بودن در خانواده و اجتماع بوده است. مضمون استقلال مالی شامل زیرمضمون‌های تجربه گرانی، ترس از وابستگی مالی به دیگران، احساس امنیت مالی و ارتباط وضعیت مالی با سلامتی بوده است. مضمون زندگی مستقل شامل زیرمضمون‌های زندگی جدا از فرزندان، تنفر از زندگی در خانه سالمندان، احترام ناشی از زندگی مستقل و تلاش خانواده برای حفظ زندگی مستقل سالمند بوده است.

نتیجه‌گیری: تأکید سالمندان بر خود مدیریتی، توانایی خود مراقبتی، استقلال مالی و زندگی مستقل بیانگر این است که استقلال در سالمندان ایرانی دارای جنبه‌ها و تعاریف متفاوتی به واسطه شرایط اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی ایران است. در نظر گرفتن این تفاوت‌ها برای مراقبت بهتر در جهت حفظ استقلال سالمندان دارای اهمیت می‌باشد.

کل‌واژگان: پدیده‌شناسی، تجارب زیسته، استقلال، سالمند، ایران

مقدمه

سالمند نیز در این کشورها خواهد بود به نحوی که در سال ۲۰۵۰ به ۸۰٪ خواهد رسید (۱). شاخص‌های آماری نشان می‌دهد که روند افزایش جمعیت سالمندان در ایران نیز آغاز گردیده است. سرشماری عمومی سال ۱۳۷۵ نشان داد که ۶۲٪ از جمعیت ایران را افراد ۶۰ سال و بالاتر تشکیل داده است که در آخرین سرشماری عمومی مربوط به سال ۱۳۸۵ این آمار ۷۲٪ بوده است (۲). افزایش جمعیت سالمندان گرچه به عنوان موفقیت در سیاست‌های بهداشتی و توسعه اجتماعی- اقتصادی در نظر گرفته می‌شود اما به عنوان یک چالش اصلی

در عصر حاضر به دلیل افزایش افزایش امید به زندگی و کاهش میزان باروری در دنیا، سالمندی به یک پدیده جهانی تبدیل شده است. بر اساس آمارهای سازمان جهانی بهداشت در سال ۲۰۰۰، ۶۰۰ میلیون سالمند در جهان وجود داشت که در سال ۲۰۲۵ به ۱/۲ میلیارد نفر و در سال ۲۰۵۰ به دو میلیارد نفر خواهد رسید. بر این اساس سالمندان سریع‌ترین نرخ رشد جمعیت را در بین گروه‌های مختلف سنی دارند. در حال حاضر در حدود دو سوم جمعیت سالمند دنیا در کشورهای در حال توسعه از قبیل ایران زندگی می‌کنند که بیشترین افزایش جمعیت

زمستان ۸۸، دوره دوازدهم، شماره چهارم

احساساتشان از استقلال بودند و بر اساس تعریف سازمان جهانی بهداشت (۱) بیشتر از ۶۰ سال سن داشتند.

برای جمع‌آوری اطلاعات، از سالمند به صورت تلفنی یا حضوری دعوت به عمل آمد. مصاحبه‌ها با رضایت سالمند در پارک، محل کار و مراکز بهداشتی-درمانی انجام شد. با استفاده از روش مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته، پس از کسب رضایت آگاهانه از سالمند، اطلاعات جمع‌آوری گردید. مصاحبه‌ها با رعایت نکات مربوط به محرمانه ماندن اطلاعات کیفی، به صورت فردی و چهره به چهره با هر سالمند صورت پذیرفت. با اجازه سالمندان مصاحبه‌ها بر روی دستگاه ضبط صوت دیجیتال ضبط گردید. در ضمن مصاحبه پژوهشگر از تکنیک‌های مختلف مصاحبه از قبیل تشویق و ترفیع، برای کاوش عمقی‌تر پدیده استقلال در دوران سالمندی استفاده نمود. سؤال اصلی مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته بر اساس فلسفه پژوهشی ون مانن (۱۱)، مرور بر مطالعات، و نظرات صاحب نظران تدوین گردیده است. در هر مصاحبه از سؤالات پی‌گیری کننده برای واضح‌تر کردن مفاهیم به دست آمده استفاده شد و مصاحبه‌ها به طور متوسط ۴۵ دقیقه طول کشید. تعدادی از مصاحبه‌ها با توجه به اطلاعات گرفته شده و نظر سالمندان، در جلسه دوم مصاحبه به منظور کاوش بیشتر پدیده استقلال ادامه پیدا کرد. پژوهشگر پس از انجام هر مصاحبه در اولین زمان ممکن و پس از چند بار گوش دادن، اطلاعات ضبط شده را به صورت کلمه به کلمه بر روی کاغذ دست‌نویس نمود. پس از چند بار خواندن و به دست آوردن درک جامعی از هر مصاحبه دست‌نویس شده، با استفاده از روش‌های تجزیه و تحلیل کل‌نگر و انتخابی ون مانن (۱۱) مصاحبه‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. بر این اساس زیرمضمون‌ها و مضمون‌های مربوط به پدیده استقلال استخراج گردید. روند استخراج زیرمضمون‌ها و مضمون‌ها توسط پژوهشگر چند بار در مورد هر مصاحبه به منظور واضح‌تر شدن زیرمضمون‌ها و مضمون‌های هر مصاحبه مورد بازبینی قرار گرفت. پس از به دست آوردن زیرمضمون‌ها و مضمون‌های هر مصاحبه، پژوهشگر اقدام به ادغام و شناسایی زیرمضمون‌ها و مضمون‌های اصلی مصاحبه‌ها و توصیف پدیده استقلال در دوران سالمندی بر اساس راهنمایی‌های ون مانن (۱۱) نمود.

در این پژوهش صحت^۱ یافته‌های کیفی بر اساس ملاک‌های اعتبار^۲، تأییدپذیری^۳، قابلیت اعتماد^۴ و قابلیت انتقال^۵ مورد

برای قرن ۲۱ مطرح می‌باشد که تمام جنبه‌های اجتماعی را به منظور به حداکثر رساندن ظرفیت سلامتی و عملکردی، مشارکت اجتماعی و امنیت سالمندان به مبارزه می‌طلبند (۱).

یکی از اهداف مراقبت از سالمندان، برخورداری از استقلال و عدم وابستگی در این دوران است که منجر به احساس رضایت بیشتر از مراقبت، کاهش وابستگی جسمی و احساس کنترل شخصی بهتر می‌شود (۳). علاوه بر این، شواهد فزاینده‌ای نشان‌دهنده ارتباط استقلال و عدم وابستگی در دوران سالمندی با کیفیت زندگی و سلامتی هستند (۴ و ۵). کاستلوسی (۶) استقلال را به عنوان یک مسأله مهم برای همه فراهم‌کنندگان مراقبت بهداشتی سالمندان مطرح نموده است. کارکنان بهداشتی با حمایت از تصمیم‌گیری سالمند و فراهم آوردن اطلاعات مورد نیاز سالمند، به تصمیم‌گیری درست او کمک می‌نمایند. از این رو سالمندان استقلال نداشتن را به عنوان یکی از مهم‌ترین عوامل عدم پذیرش تسهیلات مراقبت طولانی مدت از قبیل آسایشگاه‌های سالمندان مطرح کرده‌اند (۷ و ۸).

در علوم مراقبتی نوین توانا ساختن بیماران و مددجویان برای استقلال و عدم وابستگی تا حد ممکن به عنوان بخش جدایی‌ناپذیری از وظایف درمانی-مراقبتی کارکنان بهداشتی مطرح شده است (۷ و ۹ و ۱۰). نتایج به دست آمده از مطالعات مختلف بیانگر این است که استقلال مفهومی چند بعدی است که باید در روابط و شرایط خاص خود مورد بررسی قرار گیرد (۷). علی‌رغم استفاده زیادی که از مفهوم استقلال به عنوان یکی از اهداف مراقبتی و درمانی از سالمندان صورت می‌پذیرد، اما مفهوم استقلال به طور دقیقی تعریف نشده و ابعاد آن مشخص نگردیده است. بنابراین نیاز به تعریف عملیاتی از این مفهوم می‌باشد (۳). با توجه به افزایش روزافزون جمعیت سالمندان ایران و اهمیت کاوش مفهوم استقلال به عنوان هدف مراقبتی-درمانی از سالمندان، در پژوهش صورت پذیرفته به کاوش مفهوم استقلال در سالمندان ایرانی پرداخته شده است.

روش کار

پژوهش حاضر یک مطالعه پدید‌شناسی مبتنی بر فلسفه پدید‌شناسی ماکس ون مانن (۱۱) است که به بررسی تجارب زیسته سالمندان از مفهوم استقلال در دوران سالمندی پرداخته است. در این مطالعه شرکت‌کنندگان بر اساس روش نمونه‌گیری هدفمند (۱۲) از فرهنگسرای سالمندان و مراکز بهداشتی-درمانی شهر تهران انتخاب گردیدند. نمونه‌گیری تا دستیابی به درک کاملی از پدیده استقلال در سالمندان صورت پذیرفت. در این مطالعه سالمندانی شرکت کردند که قادر به بیان تجارب و

¹ Trustworthiness

² Credibility

³ Conformability

⁴ Dependability

⁵ Transferability

سالمندان باید بتوانند بر اساس ایده‌ها و تفکرات خود تصمیمات مورد نیازشان را در زندگی بگیرند. البته این به مفهوم استبداد در تصمیم‌گیری نیست و سالمندان تمایل دارند تا از تفکرات و نظرات دیگران برای بهبود تصمیماتشان استفاده نمایند. اما در نهایت امر سالمند می‌خواهد خود تصمیم‌گیرنده نهایی باشد. سالمند بیان نموده: "استقلال فکری هم اینه که دیگرنه فکرشون رو به ما تحمیل نکنند مثلاً ما خودمون از فکر خودمون از ایده خودمون، عرض به حضورت استفاده بکنیم برای زندگی. البته از دیگرنه هم ما کمک بگیریم، به نظر خودمون اون کمک‌ها اگر جواب‌ها مثبت باشه، استفاده بکنیم ازش". تجارب کسب شده در زندگی، ارتباطات اجتماعی و انتظاراتی که سالمند از زندگی در دوران سالمندی دارد منجر می‌گردد تا در برخی از شرایط سالمند تصمیمات خاصی متناسب با شرایط سنی و اجتماعی‌اش اتخاذ کند. این تصمیمات ممکن است برای اطرافیان سالمند ناآشنا باشد اما احساس حفظ هویت و استقلال سالمند ایجاب می‌کند که مستقلانه و بدون توجه به دیگران تصمیماتی بگیرد. سالمند بیان نموده: "من الان تا موقعی که می‌آم بیرون خوشم، مستقل‌ام، بچهام به من کاری نداره، کجا می‌ری، کی می‌ری، کی می‌آی، ولی اگر تو خونه اونا باشم این استقلال رو ندارم، نمی‌تونم از خونه بیرون بیام".

در صورتی که تفکر مستقل و تصمیم‌گیری سالمند به چالش کشیده شود سالمند احساس می‌نماید که مدیریت او بر زندگی و اختیاراتش به چالش کشیده شده است و به یک وجود زنده بی‌اختیار و فاقد قدرت تصمیم‌گیری تبدیل شده است. سالمند در این شرایط مجبور است بر خلاف ویژگی درونی خود مطیع تصمیمات و اختیارات دیگران باشد. سالمند بیان نموده: "اونچی که به من می‌گن باید من انجام بدم، یعنی من هیچی نیستم، هیچی ندارم... حتی اجازه ندارم از خودم دفاع بکنم، حتی دفاع نمی‌تونم بکنم چون متکی به کسی دیگه هستم". در صورت نداشتن قدرت تصمیم‌گیری و اختیار متناسب سالمند احساس می‌کند که مدیریت و استقلال او در زندگی‌اش به چالش کشیده شده است. سالمند بیان نموده است: "... می‌خوام امروز این غذا رو نخورم، می‌خوام بخوابم، می‌خوام با فلان دوستم معاشرت کنم پسرم به من می‌گه نه... من مدیر خودم نیستم، مدیر اونی است که می‌تونه انجام می‌ده و خودش انجام می‌ده".

سرپار نبودن: سرپار نبودن دربرگیرنده زیرمضمون‌های توانایی خود مراقبتی، انجام وظایف و احساس مفید بودن در خانواده و اجتماع بوده است. سالمندان توانایی خود مراقبتی را با عباراتی از قبیل "توان تر و خشک کردن" مورد تأکید قرار دادند و آن را دربرگیرنده فعالیت‌های مختلف مراقبت از خود از قبیل لباس

بررسی قرار گرفت (۱۳). جهت بررسی اعتبار، اطلاعات هر مصاحبه پس از انجام تجزیه و تحلیل در اختیار شرکت‌کنندگان در پژوهش جهت بازبینی و تأیید اطلاعات قرار گرفت و بر اساس نظرات آنان اصلاحات لازم صورت پذیرفت. قابلیت اعتماد عبارت است از این که تجارب ثبت شده منعکس کننده تجارب زیسته سالمندان شرکت‌کننده در پژوهش باشد. بدین منظور و برای ادامه روند پژوهش، یافته‌های مطالعه شامل زیرمضمون‌ها و مضمون‌های اصلی مطالعه با استفاده از نظرات چهار صاحب‌نظر در سه سمینار گروهی مورد بررسی، اصلاح و مشورت قرار گرفت. برای تأییدپذیری اطلاعات پژوهشگر سعی نمود تا حد امکان با کنار گذاشتن عقاید و پیش‌داوری‌های خود در زمینه موضوع پژوهش تأییدپذیری اطلاعات به دست آمده را حفظ نماید. قابلیت انتقال بیانگر این است که در موقعیت‌های مشابه یافته‌های این پژوهش برای دیگران نیز معنا و مفهوم مشابهی داشته باشد. بدین منظور در بخش بحث پژوهش قابلیت انتقال نتایج این مطالعه مورد بررسی قرار گرفته است.

نتایج

در پژوهش حاضر ۱۰ سالمند (۵ مرد و ۵ زن) با میانگین سنی ۷۱ سال شرکت کردند. یافته‌ها در قالب زیرمضمون‌ها و مضمون‌های به دست آمده ارایه گردیده است. مضمون‌های به دست آمده شامل خود مدیریت، سرپار نبودن، استقلال مالی و زندگی مستقل می‌باشد. مضمون‌ها در ارتباط با یکدیگر و تبیین‌کننده استقلال در دوران سالمندی می‌باشند.

خود مدیریت: سالمندان انتظار دارند در دوران سالمندی بتوانند مدیریتی که تاکنون برای آنها در زندگیشان شکل گرفته است را حفظ نمایند و مدیر خود باشند. در این مضمون سالمندان زیرمضمون‌های احساس هویت مستقل کردن، تصمیم‌گیری و خود رأی بودن و داشتن اختیار را بیان نموده‌اند. این که سالمند بتواند از طریق قوای فکری و عقلی خود تصمیم مناسب را بگیرد و آن را عملیاتی نماید منجر به ایجاد احساس هویت و استقلال در سالمند می‌گردد. از طریق این استقلال فکری، سالمند بر عملکرد خود و عدم وابستگی به دیگران نظارت و کنترل دارد. از این رو سالمند استقلال را در درجه اول در داشتن استقلال فکری بیان کرده است. سالمند برای این که بتواند مستقل باشد لازم است که به عنوان یک هویت مستقل دارای قدرت تفکر و تصمیم‌گیری باشد. سالمند بیان نموده: "فردی که استقلال نداره، هیچی نداره. نمی‌تونه فکر کنه، وقتی فکر نکرد چیه، هیچی نداره، اصلاً، اصلاً هیچی نداره، من نمی‌تونم بگم چیزی داره، کسی که استقلال نداره یعنی هیچی نداره".

پوشیدن، آراستن ظاهر، غذا خوردن، حمام رفتن و سایر امورات اولیه سالمند دانستند. تأکید سالمندان بر توانایی خودمراقبتی و ترس از دست دادن آن بیانگر اهمیت توانایی خودمراقبتی سالمند است. سالمند بیان نموده: "شما یادداشت کنید اینو، این به درد شما می‌خورد، سالمندی که نتواند خودشو تر و خشک بکند، ناراحت است... یعنی نمی‌تواند این بند شلوارش را ببندد، نمی‌تواند این کفشش را ببندد. نمی‌تواند این دکمه پیرهنش را ببندد، نمی‌تواند این لقمه نان رو بذارد دهنش...". توانایی خودمراقبتی برای سالمند تا آن حد مهم است که نداشتن توانایی خودمراقبتی مستقل و احتیاج پیدا کردن به دیگران به معنای نداشتن استقلال بوده است. سالمند بیان نموده است: "من دستم می‌لرزه نمی‌تونم غذا بخورم، من چه استقلال دارم، هر وقت اون بیاد، غذا رو دهن می‌ذاره، اون نیاد، من نمی‌تونم غذا رو بخورم، می‌خوام بخورم، اون باید بیاد، غذا رو توی دهن من بذاره، استقلالی ندارم". توانایی خودمراقبتی از آرزوهای مهم سالمندان به حساب آمده است که حتی به نیروی مافوق برای حفظ آن متوسل شده‌اند. یکی از سالمندان بیان کرده: "همین طور روی پای خودمون می‌ریم. روی پا خودمون می‌آیم، احتیاج به کسی نداریم. کمکمان بکند، دستمان رو بگیرد، حماممون ببرد، نظافتمون بکند... از خدا می‌خوایم همین طوری، پیش بره". سالمندان تلاش و کوشش برای برآوردن نیازهای خود مراقبتی و پیشگیری از وابسته شدن برای برآورده کردن این نیازها را مورد تأکید قرار دادند. توانایی خود مراقبتی آنقدر برای یکی از سالمندان اهمیت داشت که وی از دست دادن آن را به عنوان "بدترین درد" و "خار شدن" مطرح نمود و مرگ را بر وابسته شدن به دیگران برای برآورده شدن این نیازها و پیشگیری از سربار بودن به دیگران ترجیح داد. سالمند بیان نموده: "خدا خارمون نکنه، خاری خیلی سخته، خاری واقعاً از تمام دردها بدتره. مرگ از همه اینها شیرین‌تره، مرگ از همه اینها شیرین‌تره... مادر من سرطان معده گرفت... مادرم مریضی و خوابیدنش ۱۳ روز کشید... مسأله اینه که حالا من هم که خودم دارم تلاش می‌کنم، نمی‌خوام که بالفرض زمین گیر بشم". سالمندان با بیان عبارتی از قبیل "سرپا بودن" انجام وظایف و نقش‌های درون و بیرون از خانه را بیان نموده‌اند. سالمندان از این که بتوانند نقش‌ها و وظایفی که از آنها به عنوان یک فرد در خانواده و جامعه انتظار می‌رود را به طور مستقل انجام دهند ابراز رضایت نموده‌اند. هرچه که وابستگی خانوادگی سالمند در انجام مستقل نقش‌هایش کمتر گردد، ناراحتی از دریافت کمک برای سالمند کمتر خواهد بود. سالمند بیان نموده: "بازم شکر خدا رو جا می‌آرم... به خاطر اینکه سر پا خودم و ایستادم، سرپا خودمم،

منتظر نیستم دختره بیاد لباسم بشوره... دختره بیاد بگه خونه مامانم خیلی کثیف، خونه رو جارو کنه، خودم جارو می‌کنم، خودم خریدمو می‌کنم، یک مهمون که بهم می‌رسه، مهمون‌داری می‌کنم". علی‌رغم داشتن محدودیت‌های عملکردی مربوط به سن و فرهنگ، انجام وظایف در دوران سالمندی برای سالمند ایرانی دارای اهمیت بوده است. سالمند انتظار دارد که بتواند کارهای مربوط به خود را بدون هرگونه وابستگی به دیگران انجام دهد. سالمند بیان نموده: "تا همین الان هم سعی می‌کنم کارهامو خودم بکنم. مثلاً کولرم خراب می‌شه. من یک نفر زنم تک و تنها. نمی‌تونم برم غریبه رو بیارم تو خونه. حتی خودم می‌رم بالا، سعی می‌کنم که درستش کنم، با تمام ناتوانی‌ام".

سالمندان توانایی انجام وظایف را به عنوان یکی از شاخص‌های سلامتی در دوران سالمندی مطرح نموده‌اند. سالمند این که بتواند نقش‌ها و کارهایش را به تنهایی همچون دوره‌های قبل از سالمندی انجام دهد علی‌رغم داشتن ناخوشی‌های جسمی احساس سلامتی می‌نموده است. سالمند بیان نموده: "... وقتی که می‌بینم از پس خودم، همه جور بر می‌آم... پس من سالم‌تر از همه‌ام، سلامت هستم که این طوریه". سالمندان با بیان عبارت "سربار اجتماع نبودن" "سربار زندگی نبودن" احساس مفید بودن در خانواده و اجتماع را مورد توجه قرار دادند. این زیرمضمون تأکید بر عدم وابستگی و کارآمد بودن در خانواده و اجتماع برای برآورده کردن توقعات و انتظارات دارد. سالمندان اعتقاد دارند که باید بتوانند مشابه هر انسانی انتظارات و توقعاتشان را برآورده نمایند و از خانواده و جامعه انتظار برآورده کردن آن را نداشته باشند. در غیر این صورت احساس ناکارآمدی و باطلی خواهند نمود. سالمند در خصوص سربار خانواده نبودن بیان نموده است: "من می‌تونم کارمو بکنم، برم خونه بچهام، بچهام به خاطر من گرفتار بشه دیگه... من می‌شم سربار زندگی اونها". سالمند در خصوص سربار اجتماع نبودن بیان نموده است: "... سربار اجتماع اینه من توقعاتی دارم، انتظاراتی دارم که خودم نتونم این توقعات و انتظاراتم رو برآورده بکنم، از دیگران توقع داشته باشم، انتظار داشته باشم. این می‌شه سربار اجتماع... نتونم خودمو تأمین بکنم، تأمین نکنم به صورت مثلاً انگل باشم برای اجتماع، این می‌شه سربار اجتماع". تصویر برجسته این مضمون توانمندی سالمند برای برآورده کردن نیازهای دوران سالمندی به صورت مستقل از خانواده و اجتماع علی‌رغم ناتوانی‌هایی که در دوران سالمندی تجربه می‌نماید بوده است.

استقلال مالی: همه سالمندان به نحوی برخوردار از استقلال مالی را مورد تأکید قرار دادند. سالمندان زیرمضمون‌های تجربه گرانی، وابستگی مالی به دیگران، احساس امنیت مالی و ارتباط

شناخته شده است. توانایی مالی کمک می‌کند تا سالمند با خیالی راحت‌تر و اطمینانی بیشتر برای استفاده از خدمات اجتماعی و تفریحی در جامعه حضور یابد. حضور در اجتماع نه تنها از جنبه اجتماعی مهم است بلکه کمک به تحرک و فعالیت و سلامتی سالمند می‌نماید. سالمند بیان نموده که: "... مادیات هم لازم، وقتی که آدم سلامت هست، نمی‌تونه ساکت و صامت بشینه... چون اگر کسی بخوادش حتی از خونه بره بیرون یک قدمی بزنه یک دوری بزنه یک مقدار باید مالی تأمین باشه، که خوش باشه، وقتی خوش بود سالم می‌شه."

زندگی مستقل: سالمندان داشتن زندگی مستقل با حمایت توسط فرزندان را مورد توجه ویژه قرار دادند و از زندگی در آسایشگاه‌های سالمندی ابراز ناراحتی و تنفر نمودند. سالمندان با هر شرایطی، زندگی مستقل در خانه خود را بر هر نوع زندگی همراه با فرزندان، آشنایان، دوستان و یا زندگی در آسایشگاه‌های سالمندان ترجیح داده‌اند. زیرمضمون‌های مربوط به مضمون حاضر، زندگی جدا و با حمایت فرزندان، تنفر از زندگی در خانه سالمندان، احترام ناشی از زندگی مستقل و تلاش خانواده برای حفظ زندگی مستقل سالمند بیان گردیده است. سالمندان تغییر در شرایط زندگی و اجتماعی امروز را دلیل اصلی بر داشتن زندگی جدا از فرزندان بیان کرده‌اند. تغییرات کنونی باعث شده تا در خانه‌های آپارتمانی و با فضای محدود امروزی برخلاف گذشته نتوان محیط زندگی جدا و مستقل در اختیار پدر و مادر سالمند قرار داد. این امر منجر به تداخل در قلمرو سالمند و احساس ناراحتی و عدم پذیرش رفتارهای او در خانه می‌گردد که با گذشت زمان موجب ایجاد مسایل و مشکلات خانوادگی و ناراحتی سالمند می‌گردد. سالمند بیان نموده: "... الان با یک اتاق ۴۰ متری با یک آپارتمان ۵۰ متری نه ۱۰۰ متری... چه جوری می‌تونن مادر بزرگه را جا بدهند. مادر بزرگه چه جوری می‌تونه زندگی کنه، مادر بزرگ دلش می‌خواد با دست غذا بخوره... نوه دوست نداره، بدش می‌آد، اه مادر بزرگ، چرا این جوری می‌خوری!" با وجود زندگی مستقل و جدا از فرزندان، در فرهنگ ایرانی سالمند انتظار دارد که مورد توجه و حمایت خانواده و فرزندان قرار گیرد و از آنان برای حفظ زندگی مستقلش کمک بگیرد. سالمند بیان نموده: "من در عین حالی که استقلال دارم، در عین حال هم نزدیک بچه‌ام باشم. بچه‌ام هم بتونه بهم کمک بکنه، من بتونم کمک ازش بگیرم... بالاخره یک تلنگری به در می‌زنه مادر، پدر تو زنده‌ای یا نه، استقلالم هم هست، ولی اگر اینجا نباشه نمی‌تونه وقتشو بذاره بیاد به من سر بزنه". تطبیق با شرایط دوران سالمندی برای داشتن زندگی مستقل و کنترل بر شرایط زندگی خود، آنقدر برای سالمندان

وضعیت مالی با سلامتی را مطرح نموده‌اند. با توجه به شرایط کنونی اقتصادی جهان، سالمندان گرانی و مشکلات ناشی از آن را تجربه نموده‌اند. تورم و کاهش توانایی مالی سالمندان باعث ایجاد محدودیت‌هایی در فعالیت‌های تفریحی، اجتماعی و کاهش توان خرید سالمندان شده است. سالمند بیان کرده: "... وقتی که گرانی باشه نمی‌توانی بخری... برای خود من گرانی سخت است، آدم یک زیارتی می‌خواد برود، یک جایی می‌خواد برود، کلی باید کرایه بدهد، با سی سال پیش مقایسه می‌کنیم می‌بینیم خیلی". وابستگی مالی نداشتن به دیگران در دوران سالمندی با توجه به شرایطی که سالمند در اداره و مدیریت خانواده دارد دارای اهمیت ویژه‌ای برای سالمندان ایرانی می‌باشد. در این خصوص سالمند بیان نموده است: "مالی خیلی مهمه برای افرادی که سنشون بالاس... معهدا مسوول اداره خانواده‌اس، از نظر مالی هم کمبود نداشته باشه، کمبود داشته باشه، خیلی در عذاب، واقعاً در عذاب". وابستگی مالی به دیگران و به ویژه به خانواده از اساسی‌ترین ترس‌ها و نگرانی‌های مربوط به استقلال و وابستگی دوران سالمندی است. به گونه‌ای که سالمند از آن به عنوان یکی از بزرگ‌ترین مشکلات دوران سالمندی ذکر می‌کند. سالمند بیان نموده است: "... بی‌نیاز باشه از خانواده واقعاً... نه از نظر مالی، از نظر مالی انشاء... نیاز نباشه، اگر از نظر مالی نیاز باشه خیلی مشکله، خیلی مشکله، مشکل بزرگیه اون".

علاوه بر عدم وابستگی مالی، سالمندان احساس امنیت مالی را با توجه به شرایط اقتصادی و اجتماعی حاکم به منظور جلوگیری از اختلال در روند زندگی‌شان مورد تأکید قرار دادند. به ویژه در سال‌های اخیر تغییرات مکرر و قابل توجه در وضعیت اقتصادی و عدم افزایش متناسب درآمدها با هزینه به عنوان یک چالش برای سالمندان مطرح گردیده که باعث ایجاد یک احساس ناامنی مالی برای آنها شده است. امنیت مالی برای سالمندان در حدی اهمیت داشته که بتواند نیازهای ضروری خود و خانواده‌اش را تأمین نماید و دچار وابستگی مالی به دیگران نشود. البته سالمندان از طریق راهکارهایی از قبیل درگیر تجمعات نشدن و آینده‌نگری تا حد امکان تلاش نموده‌اند تا این احساس امنیت مالی را برای خود تأمین نمایند. احساس امنیت مالی منجر به رضایت از زندگی سالمند می‌گردد. سالمند بیان نموده: "رضایتی بودن { این امنیت مالی هم مهمه، کمبودی نداشته باشه، نه در سطح بالا توقعاتش باشه، عرض به حضورت زندگی‌اش بگذره، اموراتش بگذره، محتاج نباشه به دیگران، عرض به حضورت خانواده را تأمین بکنه از نظر مالی". برخورداری از امنیت مالی علاوه بر استقلال در زندگی و عدم احتیاج به دیگران به عنوان یک پیش‌نیاز سلامتی در دوران سالمندی توسط سالمندان

است. در خانواده‌ها نیز به سالمند به عنوان "بزرگ خانواده" نگاه می‌شود. این دید اجتماعی و خانوادگی باعث ایجاد جایگاه و انتظارات ویژه‌ای از سالمند می‌شود تا بتواند به عنوان یک مدیر کارآمد و اثربخش، تفکر و تصمیم‌گیری مناسبی را اتخاذ نماید. بنابراین داشتن فرصت تفکر و تصمیم‌گیری برای سالمند ایجاد احساس هویت و وجود می‌کند. سالمند تلاش می‌کند تا با مشورت با دیگران و یا در صورت نیاز به طور کاملاً مستقل تصمیم‌گیری نماید که گاهی به عنوان "خودرأی" توسط خانواده و جامعه شناخته می‌شود. سالمند انتظار دارد که خانواده و جامعه شرایط او را درک نمایند و به تصمیمات گرفته شده توسط او که برای حفظ استقلال و مدیریتش در زندگی است احترام گذارند، که خود موجب ایجاد شأن و احترام برای سالمند خواهد بود. در غیر این صورت سالمند احساس بی‌اختیاری خواهد نمود و همان‌گونه که مورد تأکید قرار داده‌اند، استقلال بدون قدرت تفکر و اختیار برای سالمند معنا و مفهومی ندارد. در مطالعه اول-هد و همکاران (۱۴) که در انگلستان صورت پذیرفت مشخص شد که سالمندان می‌خواهند تا حد ممکن کنترل بر زندگی داشته باشند و توانایی تفکرشان را حفظ نمایند اما به دلایل مربوط به فرزندان، مشکلات مالی و از دست دادن همسر کنترل بر زندگی‌شان به مخاطره می‌افتد.

توانایی خودمراقبتی برای برآورده کردن نیازهای خودمراقبتی از قبیل پوشیدن لباس، خوردن غذا، حمام رفتن و... مهم‌ترین زیرمضمون مطرح شده مضمون سربار نبودن بوده است. گرچه نیازهای خودمراقبتی نیازهای ابتدایی و اولیه‌ای می‌باشند اما نیازهای اساسی برای هر فرد به ویژه برای سالمند محسوب می‌گردد چرا که هر سالمندی که بتواند این نیازها را برآورده کند و به گفته سالمند "توان تر و خشک کردن خود" را داشته باشد بی‌نیاز و مستقل از دیگران است. به عبارتی توانایی انجام نیازهای خودمراقبتی مرز بین استقلال و وابستگی در سالمندان ایرانی است. در مطالعه باک من و هنتین (۱۵) نیز مشخص گردید که سالمندانی که در خانه زندگی می‌کنند با شیوه‌های مختلف خودمراقبتی به مراقبت از سلامتی و انجام فعالیت‌های روزمره‌شان می‌پردازند. در خودمراقبتی مستقل، سالمندان تلاش می‌نمایند تا حد امکان به طور مستقل زندگی نمایند و به صدای درونی خود گوش دهند. هر چه که سن سالمندان افزایش پیدا می‌کند و ناتوانی‌ها و محدودیت‌هایشان افزایش پیدا می‌کند بیشتر نگران از دست دادن توانایی خودمراقبتی خود می‌شوند. به نحوی که تمام تلاش و کوشش خود را برای حفظ توانایی خودمراقبتی و گریز از این فقدان به عنوان "بدترین درد" و "خار شدن" به کار می‌گیرند. برآورده کردن این ضروریات

اهمیت دارد که تفکر درباره زندگی در خانه سالمندان برای او ایجاد احساس انزجار و تنفر می‌کند. چرا که خانه سالمندان معمولاً یادآور ناتوانی و ناکارآمدی سالمند در فرهنگ ایران می‌باشد. سالمند بیان نموده: "همش‌ها می‌افتد به فکر آینده، عرض می‌شود که، و اینکه باز درمانده تر بشه و یک‌دفعه سروکارش به این خانه‌های سالمندان بیفته که اصلاً حالت انزجار به آدم دست می‌ده از زنده بودن".

نه تنها زندگی در خانه سالمندان باعث ایجاد احساس تنفر و حقارت برای سالمند می‌نماید بلکه زندگی سالمند در خانه سالمندان نوعی احساس حقارت برای خانواده سالمند نیز به همراه دارد که باعث انفعال بیشتر سالمند از خانواده و اجتماع می‌شود. از این رو سالمند با زندگی در خانه خود که به مفهوم حضور بیشتر سالمند در اجتماع و خانواده می‌باشد احساس احترام می‌نماید. سالمند بیان نموده: "می‌ره سالمند اونجا {خانه سالمندان} تحقیر می‌شه، بچه‌اش نمی‌ره اونجا، خونه سالمندان برم به مادرم سر. به پدرم سر بزمن، خونه که داشته باشم می‌گه می‌رم خونه مادرم. ببینید چی می‌گم، هم مستقله، هم بچه‌اش بهش احترام می‌ذاره". خانواده باید با عملکرد آگاهانه خود نه تنها شرایطی برای زندگی مستقل سالمندان فراهم آورد بلکه با احترام و توجه به ویژگی‌های رفتاری سالمندان موجبات حفظ شخصیت آنها را در زندگی مستقل‌شان فراهم سازد. در این صورت سالمند با داشتن زندگی مستقل احساس استقلال در دوران سالمندی خواهد نمود. سالمند بیان نموده: "یک آقای... به من دراومد گفت، من مادرم ۱۰ روز پیش منه، ۱۰ روز پیش اون برادرم، رو سرمون جا داره، فلانه فلانه. من اینو قبول ندارم. این زن استقلال نداره از خودش. به عنوان مهمونی می‌ره اونجا ۱۰ روز، چه استقلالی داره از خودش. می‌خواد یک لباسی بپوشه، باید زیر نظر اینا بپوشه... اجازه نمی‌دم کسی به من بگه سنت ۷۵ سالته چرا این پیرهنو پوشیدی. چرا آرایش کردی، ببینید، اینها خیلی مهمه‌ها، خیلی مهمه، تموم شد...".

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌ها نشان داد که استقلال با سلامتی و رضایت از زندگی سالمندان در ارتباط است. از نگرانی‌های اصلی سالمندان از دست دادن استقلال و وابسته شدن به دیگران است به نحوی که سالمندان همواره از وابسته شدن به دیگران احساس تنفر و انزجار می‌نمایند. تجارب فراوانی که سالمندان در دوران‌های مختلف زندگی خود کسب نموده‌اند باعث می‌گردد که از آنان انتظارات متفاوتی نسبت به سایر افراد وجود داشته باشد. نگاه اجتماعی به سالمندان در فرهنگ ایران به عنوان فردی "جهان‌دیده"، "سرد و گرم چشیده روزگار" و "روزگار دیده"

پژوهش قرار گرفته است. تغییر در وضعیت اقتصادی دنیا در سال‌های اخیر باعث گردیده که سالمندان شرکت‌کننده در این پژوهش به عنوان یک جمعیت آسیب‌پذیر گرانی و تورم را تجربه نمایند. گرانی عمدتاً باعث کاهش توان خرید و شرکت در فعالیت‌های اجتماعی سالمندان گردیده است و باعث اثرات و حتی پیامدهای روحی و کاهش رضایت از زندگی برای سالمندان شده است. یافته‌های سایر مطالعات (۱۶ و ۱۹ و ۲۰) نیز تأییدکننده رابطه بین داشتن توان مالی کافی برای برآورده کردن نیازهای دوران سالمندی، با رضایت از زندگی و رضایت از سلامتی سالمند می‌باشد. سالمندان از اینکه تورم و عدم امنیت مالی منجر به وابستگی و نیازمند شدن به دیگران شود ابراز نگرانی قابل توجهی نمودند. چرا که در فرهنگ ایران سالمندان به عنوان مدیر و مسؤول اداره خانواده شناخته می‌شوند و اولین پیش‌نیاز برای حفظ این مسؤولیت، توانایی تأمین نیازهای مادی خود و افراد تحت پوشش می‌باشد. استقلال مالی در دوران سالمندی با توجه به هزینه‌های درمانی و مراقبتی که برای سالمندان ایجاد می‌شود (۲۱) بیش از سایر دوران‌های زندگی به مخاطره می‌افتد. در دوران سالمندی نه تنها هزینه‌های ناشی از مسایل مربوط به دوران سالمندی باعث افزایش هزینه‌های سالمندان می‌گردد بلکه نقش‌ها و انتظاراتی که از خانواده سالمند انتظار می‌رود به عنوان مثال حمایت مالی فرزندان و افزایش میزان بازدهی‌ها و جشن‌های خانوادگی، موجب افزایش هزینه‌های سالمندان ایرانی می‌گردد. بنابراین برخورداری از امنیت مالی و عدم وابستگی مالی به اطرافیان و خانواده برای حفظ این ارتباطات خانوادگی و نقش مدیر خانواده بودن سالمندان دارای اهمیت ویژه می‌باشد و ایجاد رضایت از زندگی برای آنان می‌نماید. از طرفی توانایی مالی باعث می‌گردد که سالمند بتواند با اطمینان خاطر بیشتر در فعالیت‌های اجتماعی و تفریحی که در دوران سالمندی نیاز خود می‌داند شرکت نماید. فعالیت‌های اجتماعی منجر به فعالیت و احساس شادابی، امید و نهایتاً سلامتی سالمند می‌گردد. یافته‌های مطالعه تامبو و همکاران (۲۲) که به بررسی عوامل مهم برای کیفیت زندگی پرداخت مشخص کرد که وضعیت اقتصادی - اجتماعی برای عملکرد جسمی مهم می‌باشد. کیم و پارک (۲۳) نیز دریافتند که افراد فعال در اجتماع کمتر از افراد غیرفعال به ناخوشی مبتلا می‌شوند. مشکلات اقتصادی ممکن است منجر به محدودیت‌هایی در توانایی افراد برای زندگی مستقل، برآورده کردن نیازها یا آرزوهای اجتماعی و جبران کاهش توانایی خودمراقبتی شود. در مطالعه گیکناک و کات (۲۴) نیز مشخص شد که افراد با درآمد و تحصیلات بالاتر احتمال دریافت کمک بیشتری به واسطه منابع

خودمراقبتی نماد توانمندی و زندگی فردی مستقل سالمند بوده که در فرهنگ ایران دارای اهمیت خاص می‌باشد. بنابراین از دست دادن این توانایی برای سالمندان ایرانی آنقدر می‌تواند اهمیت داشته باشد که مرگ را بر زندگی بدون توانایی خودمراقبتی ترجیح می‌دهد. در مطالعه بورگ و همکاران (۱۶) نیز مشخص گردید که کاهش توانایی خودمراقبتی در ارتباط با کاهش رضایت از زندگی سالمند می‌باشد.

در زیرمضمون انجام عملکرد مستقل، سالمندان انجام مستقل عملکردهایی که از آنها در درون و بیرون از خانه انتظار می‌رود را مورد تأکید قرار داده‌اند. این امر اشاره به فعال بودن مستقل سالمندان علی‌رغم ناتوانی‌های جسمی که برای آنان اتفاق افتاده دارد. عملکرد مستقل، فراتر از توانایی خودمراقبتی بوده و به حضور فعال سالمند در فعالیت‌های روزانه‌اش اشاره دارد. سالمند با بیان عبارت «سریا بودن» این عملکرد فعال را مورد تأکید قرار داده است. انجام عملکرد مستقل و عدم وابستگی به دیگران در فعالیت‌های زندگی روزانه آنقدر اهمیت پیدا می‌کند که برخی از سالمندان آن را در ارتباط با سلامتی و معادل سالم بودن می‌بینند. چرا که با افزایش سن کاهش عملکرد سالمندان بیشتر می‌گردد (۱۷). کیم و جونگ (۱۸) دریافتند اگر سالمندان اعمال جسمی، روانی و عاطفی‌شان را علی‌رغم ناخوشی‌هایشان به طور مستقل انجام دهند احساس سالم بودن می‌نمایند.

احساس مفید بودن در خانواده و اجتماع برای سالمندان مهم می‌باشد. سالمندی که احساس مفید بودن دارد با اشتغال و فعالیت‌های خانگی و اجتماعی که تأمین‌کننده نیازها و انتظارات اوست علاوه بر ایجاد سرگرمی و اشتغال در دوران سالمندی "نان‌آور خانه بودن" خود را حفظ می‌نماید. این نه تنها به ایجاد حس استقلال و توانمندی سالمند کمک می‌کند بلکه با تأمین انتظارات خود و خانواده حفظ شأن و احترام سالمند را در خانواده در پی خواهد داشت. در مطالعه ول هد و همکاران (۱۴) نیز مشخص شد که ترس از سربار بودن سالمند برای خانواده و جامعه باعث به مخاطره افتادن احترام و شأن سالمندان می‌گردد. توانایی انجام و برآورده کردن انتظارات و نیازهای خود و خانواده تحت پوشش، علاوه بر حفظ جایگاه سالمند در خانواده کمک خواهد کرد تا سالمند احساس نماید که هنوز توانایی برآورده کردن انتظارات خود و خانواده‌اش را دارد. این امر کمک می‌نماید تا سالمند احساس "عاطلی و باطلی" ننماید و خود را به عنوان یک سالمند توانمند که توانایی برآورده کردن انتظارات خود و خانواده‌اش را دارد بشناسد. در صورتی که سالمند این انتظارات را از دیگران انتظار داشته باشد، احساس سربار بودن خواهد نمود. استقلال مالی مورد تأکید اکثر سالمندان شرکت‌کننده در این

جامعه برخوردار گشت (۲۸ و ۲۹). بنابراین پذیرش خانه سالمندان به عنوان مکانی برای زندگی در سال‌های باقی‌مانده عمر برای سالمندان ایرانی ایجاد ترس و نگرانی خواهد نمود. همان‌گونه که در مطالعه چالیس و همکاران (۳۰) مشخص شد، سالمندان ایرانی نیز خانه‌های سالمندان را به عنوان مکانی برای سکونت افراد از کار افتاده و وابسته اجتماعی می‌بینند که خود نگرانی و ترس از خانه‌های سالمندان ایرانی را با توجه به دید اجتماعی به آن مضاعف می‌سازد.

سالمندان ایرانی از فرزندان انتظار دارند که در کنار زندگی در خانه خود و استقلال در زندگی، مورد توجه و حمایت بیشتر فرزندان نسبت به گذشته، به خاطر محدودیت‌هایی که به واسطه افزایش سن برای آنها اتفاق می‌افتد، قرار بگیرند. به طور معمول از فرزندان به عنوان "عصای دست دوران پیری" در فرهنگ ایرانی ذکر می‌گردد. این خود نه تنها نشان‌دهنده حمایت و مراقبت از استقلال سالمند است بلکه نشان‌دهنده ارتباط نزدیک فرزندان با سالمند به ویژه زمانی که تنها زندگی می‌کنند، می‌باشد. بنابراین داشتن زندگی مستقل در کنار حمایت فرزندان برای سالمندان ایجاد احساس مورد احترام بودن از جانب فرزندان و جامعه و حفظ مرکزیت او در خانواده می‌نماید. نتایج مطالعه کریست (۳۱) نیز یافته‌های مطالعه حاضر را مورد تأیید قرار می‌دهد. کریست (۳۱) مشاهده کرد که دریافت مراقبت از خانواده برای سالمند معنی مثبتی برای سالمندان به ویژه زمانی که در فضایی از روابط مثبت توسط خانواده ارایه می‌گردد، دارد. در واقع سالمندان توازن بین استقلال و وابستگی خود را با دریافت مراقبت از خانواده حفظ می‌نمایند و این کمک به حفظ احساس استقلال در آنها می‌کند. رفتن به خانه سالمندان به مفهوم نادیده گرفته شدن انتظارات سالمند از جانب خانواده و از دست دادن حالت مرکزیت سالمند در خانه می‌شود که باعث ایجاد احساس انزجار، تنفر، حقارت و ترس از زندگی در خانه سالمندان می‌گردد. سپردن سالمند به خانه سالمندان با توجه به شرایط اجتماعی - فرهنگی حاکم بر جامعه ایران به عنوان رفتاری ناپسند و غیرمعمول از جانب جامعه برای خانواده‌های ایرانی تلقی می‌گردد و به خاطر ایجاد این حس منفی و گناه از جانب فرزند، سالمندان کمتر مورد توجه و بازدید فرزندان در خانه سالمندان قرار می‌گیرند. این امر باعث جدایی بیشتر سالمند از خانواده و فرزندان که احساس همدلی بالایی با آنها در دوران سالمندی دارد می‌شود و از جانب خانواده به فراموشی سپرده می‌شود. از این رو سالمندان از فرزندان و خانواده انتظار دارند که با عملکرد آگاهانه و برنامه‌ریزی دقیق و با احترام به رفتارهای سالمندان شرایط زندگی مستقل سالمند را تا حد امکان فراهم

مالی بیشتر برای استفاده از سرویس‌های خدماتی دارند. بنابراین وضعیت اقتصادی سالمندان برای رضایت از زندگی آنها و حفظ استقلال در دوران سالمندی مهم می‌باشد.

زندگی مستقل از مضمون‌های مطرح شده مفهوم استقلال توسط سالمندان شرکت‌کننده در این پژوهش بوده است. سالمندان داشتن زندگی و خانه مستقل را معادل با داشتن استقلال و عدم وابستگی به دیگران بویژه فرزندان بیان کردند. هاک و همکاران (۲۵) نیز در مطالعه‌شان دریافتند که برای سالمندان داشتن خانه و زندگی مستقل به معنای بی‌نیازی و عدم وابستگی به دیگران است. زندگی مستقل کمک می‌کند تا سالمند بتواند بر کارهای روزمره خودش مدیریت و کنترل لازم را اعمال نماید و از این طریق عدم وابستگی‌اش به دیگران را حفظ نماید. تفاوت بارز آداب، رسوم و سبک زندگی سالمند با فرزندان و خانواده آنان، تغییر در زندگی خانواده‌ها از تبدیل خانه‌های سنتی به آپارتمان نشینی در شرایط کنونی اجتماعی ایران باعث گردیده تا بر خلاف گذشته سالمندان نتوانند به صورت مستقل در خانه فرزندان زندگی نمایند. زندگی در خانه خود باعث ایجاد شرایط آزاد و مستقلی برای سالمند می‌گردد تا آزادانه و همان‌گونه که خود علاقه دارد و توانایی‌هایش به او اجازه می‌دهد زندگی نماید. یافته حاضر نیز توسط مطالعه داهلین - ایوانوف و همکاران (۲۶) تأیید می‌شود. داهلین - ایوانوف و همکاران (۲۶) خانه را به عنوان یک جایگاه مرکزی در زندگی افراد کهنسال پیدا کردند که با توجه به اینکه سالمند اکثر زمان را در خانه زندگی می‌کند به او احساس آزادی و کنترل بر امورش را می‌دهد. سالمندان ایرانی همان‌گونه که در مطالعه کوئین و مورل (۲۷) نیز مشخص شد از رفتن به خانه‌های سالمندان و از دست دادن زندگی مستقل خود ابراز ترس و نگرانی قابل توجهی کردند. در ایران پدیده خانه سالمندان و زندگی در آن پدیده جدید و متفاوت با آنچه که به عنوان خانه‌های سالمندان در کشورهای توسعه یافته شناخته می‌شود می‌باشد. در ایران خانه سالمندان به مفهوم مکانی برای زندگی در سال‌های باقی‌مانده عمر سالمند در نظر گرفته می‌شود و این نقطه مقابل تعریف خانه‌های سالمندان در کشورهای پیشرفته دنیا از قبیل سوئد و آمریکا می‌باشد. در این کشورها تا حد امکان زندگی مستقل سالمند در خانه‌اش مورد تأکید قرار می‌گیرد و تنها در صورتی که سالمند نیاز به دریافت خدمات مراقبتی خاص و متعدد داشته باشد به خانه‌های سالمندان منتقل می‌شود. از طرفی خانه سالمندان به عنوان مکانی دایم برای زندگی سالمند تعریف نمی‌گردد و در صورتی که توانایی داشتن زندگی مستقل خود را مجدداً پیدا نماید به زندگی مستقل‌اش در

سالمندان در بخش‌های سیاست‌گذار سلامت و رفاه سالمندان مورد توجه قرار گیرد.

تشکر و قدردانی

بدین‌وسیله از پروفسور پاتریشیا دیویدسون استاد دانشگاه کرتین استرالیا که در تدوین این مقاله ما را راهنمایی فرمودند، قدردانی می‌شود. همچنین از کلیه سالمندان شرکت‌کننده در پژوهش، کمال تشکر و قدردانی خویش را اعلام می‌داریم و سلامتی آنها را از خداوند متعال خواستاریم.

References

- 1- World Health Organization (WHO). 10 facts on ageing and the life course. [cited 2008 Sep 10]; Available from: URL: <http://www.who.int/topics/ageing/en/htm>.
- 2- Statistical Centre of Iran (SCI). Statistical Year Book of Iran. Iran: Publication of Statistical Centre; 2007. (In Persian)
- 3- Davies S, Ellis L, Laker S. Promoting autonomy and independence for older people within nursing practice: an observational study. *J Clin Nurs* 2000; 9: 127-36.
- 4- Oleson M, Heading C, McGlynn Shadick K, et al. Quality of life in long-stay institutions in England: nurse and resident perceptions. *J Adv Nurs* 1994; 20: 23-32.
- 5- Nystrom A, Segesten K. On sources of powerlessness in nursing home life. *J Adv Nurs* 1994; 19: 124-33.
- 6- Castellucci DT. Issues for nurses regarding elder autonomy. *Nursing Clinics of North America* 1998; 33: 265-74.
- 7- Davies S, Laker S, Ellis L. Promoting autonomy and independence for older people within nursing practice: a literature review. *J Adv Nurs* 1997; 26: 408-17.
- 8- Higgs P, MacDonald L, Ward M. Responses to the institution among elderly patients in hospital long-stay care. *Soc Sci Med* 1992; 35(3): 287-93.
- 9- Salvage J. The new nursing: empowering patients or empowering nurses? In *Policy Issues in Nursing*. UK: Open University Press; 1992.
- 10- Orem DE. *Nursing Concepts of Practice*. 6th ed. USA: Mosby Inc; 2001.
- 11- Van Manen M. Researching Lived Experience. *Human Science for an Action Sensitive Pedagogy*. Canada: University of Western Ontario; 2001.
- 12- Burns N, Grove SK. *The Practice of Nursing Research: Conduct, Critique & Utilization*. 5th ed. USA: WB Saunders Co; 2005.
- 13- Strubert HJ, Carpenter DR. *Qualitative Research in Nursing: Advancing the Humanistic Imperative*. 4th ed. USA: Lippincott Co; 2007.
- 14- Woolhead G, Calnan M, Dieppe P, et al. Dignity in older age: what do older people in the United Kingdom think? *Age Ageing* 2004; 33: 165-70.
- 15- Backman K, Hentinen MK. Model for the self-care of home-dwelling elderly. *J Adv Nurs* 1999; 30(3): 564-72.
- 16- Borg C, Hallberg IR, Blomqvist K. Life satisfaction among older people (65+) with reduced self-care capacity: the relationship to social, health and financial aspects. *J Clin Nurs* 2006; 15(5): 607-18.
- 17- Hebert R, Brayne C, Spiegelhalter D. Incidence of functional decline and improvement in a community-dwelling, very elderly population. *A J Epidemiol* 1997; 145(10): 935-44.
- 18- Kim JA, Jung SK. Study on senior health and health-conscious behaviors in one certain area. *J Korean Gerontology* 1997; 17: 144-71.
- 19- Ho SC, Woo J, Lau J, et al. Life satisfaction and associated factors in older Hong Kong Chinese. *J Am Geriatr Soc* 1995; 43: 252-5.
- 20- Deaton A. Income, Health and Well-being Around the World: Evidence from the Gallup World Poll. *J Econ Perspect* 2008; 22(2): 53-72.
- 21- Molarius A, Janson S. Self-rated health, chronic diseases, and symptoms among middle-aged and elderly men and women. *J Clin Epidemiol* 2002; 55: 364-70.
- 22- Thumboo J, Fong KU, Machin D, et al. Quality of life in an urban Asian population: the impact of ethnicity and socio-economic status. *Soc Sci Med* 2003; 56: 1761-72.
- 23- Kim KT, Park BG. Life satisfaction and social support network of the elderly living alone. *J Korean Gerontology Soc*. 2000; 20: 153-68.
- 24- Gignac MAM, Cott CA. Conceptual model of independence and dependence for adults with chronic physical illness and disability. *Soc Sci Med* 1998; 47: 739-53.
- 25- Haak M, Fänge A, Iwarsson S, et al. Home as a signification of independence and autonomy: experiences among very old Swedish people. *Scand J Occup Ther* 2007; 14(1): 16-24.
- 26- Dahlin-Ivanoff S, Haak M, Fänge A, et al. The multiple meaning of home as experienced by very old Swedish people. *Scand J Occup Ther*. 2007; 14(1): 25-32.
- 27- Quine S, Morrell S. Fear of loss of independence and nursing home admission in older Australians. *Health Soc Care Community* 2007; 15(3): 212-20.
- 28- Roach S. *Introductory Gerontological Nursing*. USA: Lippincott Co; 2000.
- 29- Ministry of Health and Social Affairs. The Swedish National Pension System. National Social Insurance Board; 2009.
- 30- Challis D, Mozley CG, Sutcliffe C, et al. Dependency in older people recently admitted to care homes. *Age Ageing* 2000; 29: 255-60.
- 31- Crist JD. The meaning for elders of receiving family care. *J Adv Nurs* 2005; 49(5): 485-93.

Autonomy in the Elderly: A Phenomenological Study

Darvishpoor Kakhki A^{*1} (PhD Candidate), Abed Saeedi J¹ (PhD), Delavar A² (PhD), Saeed-O-Zakerin M¹ (PhD)

¹Postgraduate Department, School of Nursing and Midwifery,
Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Tehran, Iran

²School of Psychology, University of Allameh Tabatabaie, Tehran, Iran

Received: 18 May 2009, Accepted: 24 Dec 2009

Abstract

Introduction: In near future, most of the elderly people will be living in developing countries such as Iran. Maintaining autonomy and independence is the main goal in elderly care. This study was conducted to understand the concept of autonomy from the viewpoint of elderly people.

Methods: A qualitative research based on van Manens phenomenological methodology was developed. Semi-structured interviews were used for 10 old people who were selected by purposeful sampling. Research activities of van Manens methodology were used for analysis of verbatim transcripts.

Results: Four themes emerged by which the phenomenon of autonomy could be illustrated. These themes were: being a self director, not being a burden, financial independence and living in one's own house. Being a self director included sub-themes of independence, decision making, freewill and authority. Not being a burden included sub-themes of self-care, independent performance and being useful for the family and community. Financial independence included sub-themes of experience of inflation, financial security, fear of financial dependency, and relation between financial ability and health status. Living in one's own house included sub-themes of having separate life from offspring, hate of living in nursing homes, feeling of dignity by having separate life from offspring, and family's effort for the older people to live in their own house.

Conclusion: The attention paid to these themes by older people showed that autonomy is both multidimensional and context-dependent in older people of Iran. The findings will help health professionals to develop an effective caring system for older people.

Key words: Life Change Events, Personal Autonomy, Aged, Iran, Housing for the Elderly

Hakim Research Journal 2010; 12(4): 1- 10.

*Corresponding Author: Post Graduate Department, School of Nursing and Midwifery, Shahid Beheshti University of Medical Sciences, Next to Mofid Children Hospital, Shariatie Street, Tehran, Iran. Tel: +98- 21- 22221543, Fax: +98- 21- 22275248, Email: darvishpoor@sbmu.ac.ir, darvishpur@yahoo.com